
Кадри науки

Л.С. Лобанова

Аналіз сучасної системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні

Проаналізовано підготовку кандидатів та докторів наук через аспірантуру і докторантуру, показано її стан і динаміку за 1991—2005 рр., позитиви і негативи.

На початку третього тисячоліття суспільство набуває все більш когнітивного характеру і все більше залежить від якості освіти та її міжнародної відкритості. Новітні масштабні соціально-економічні зміни, що відбуваються у світі, характеризуються становленням «нового суспільства», рушійною силою якого є знання. На думку вчених, сучасне постіндустріальне суспільство являє собою суспільство знань, і прогрес його все більш однозначно визначається успіхами в галузі знань.

У розвинутих країнах дійсно сформована постматеріальна економіка, де найважливішим активом виявляються інтелект, інформація, знання. Відповідно до підрахунків експертів у 90-ті роки ХХ ст. більш ніж 70% росту валового національного продукту постіндустріальних держав обумовлювалося підвищенням освітнього рівня працівників, поширенням нових інформаційних технологій та іншими факторами, що відносяться до загального підвищення культури суспільства [1]. У постіндустріальному світі «люди працюють мозком замість рук, ... комунікаційні технології створюють глобальну конкуренцію, ... нововведення важливіші за

масове виробництво, ... інвестиції вкладаються скоріше в нові концепції або засоби їх створення, ніж у нові машини, ... і постійними є лише швидкі зміни» [2, р.19].

Головним ресурсом постіндустріального суспільства є людський капітал. Господарче зростання набуває нової якості, коли найбільш ефективною формою накопичення стає розвиток людьми власних здібностей, а найбільш вигідними інвестиціями — інвестиції в людину, її знання і талант. За даними ЮНЕСКО, у двадцятьох країнах працюють 95% усіх вчених світу, саме в цих країнах доход на душу населення щорічно зростає на 200 дол.; в усіх інших країнах, де працюють лише 5% учених світу, щорічне зростання доходів складає тільки 10 дол. [3]. Експертні розрахунки довели, що одне лише вдосконалення вищої освіти забезпечило чверть усього приросту американського валового продукту в ХХ столітті [2, р.20]. І зовсім показово, що в 1997—1999 роках США на розвиток усіх форм освіти витрачалося у два з лишком рази більше, ніж на військові потреби, — 635 млрд. дол. на рік [4, р.92]. Таким чином, освіта в сучасному вимірі — найваж-

---

© Л.С. Лобанова, 2007

ливіший елемент розвитку людського потенціалу на відміну від усіх попередніх часів.

Україна позиціонується у міжнародному науковому просторі як країна з визнаними у світі науковими школами та розвиненою системою підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації. Основними формами підготовки науково-кадрового потенціалу вищої кваліфікації є аспірантура і докторантура.

Підготовка кандидатів наук здійснювалася в 2005 році 237 вищими навчальними закладами третього і четвертого рівнів акредитації та 259 науково-дослідними інститутами [5].

Після набуття державою незалежності спостерігався стрімкий розвиток мережі закладів, що здійснюють підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації. Так, в період 1991—2005 рр. кількість наукових закладів, що мають аспірантуру, щорічно зростала і збільшилася в 1,7 рази (з 291 до 496). Відповідно зростає і кількість бажаючих отримати науковий ступінь: чисельність аспірантів збільшилась в 2,2 рази (з 13,3 до 29,8 тисяч) [5].

Переважає більшість закладів, що здійснювали підготовку аспірантів, підпорядкована шістьом міністерствам та академіям наук: Національній академії наук — 27%, Міністерству освіти і науки — 24%, Українській академії аграрних наук — 8%, Академії медичних наук — 6%, Міністерству охорони здоров'я — 5%, Міністерству аграрної політики — 4% [5].

Аспірантури досить рівномірно розподілялися за типами закладів, при яких вони створені. Так, при вищих навчальних закладах працювали 48% (237) аспірантур, а при науково-дослідних інститутах — 52% (259). У період 2000—2005 років загальна динаміка кількості аспірантів у країні була позитивною: відбулося загальне збільшення їх чисельності на 28%.

Аналіз діяльності аспірантур за регіонами свідчить, що в 2005 році найбільша кількість аспірантів навчалася в м. Києві

(35,8% всіх аспірантів), в Харківській (13%), Львівській (7%), Дніпропетровській (5,6%), Донецькій (5,4%) областях, де є потужні наукові школи. Найменша чисельність аспірантів проходила підготовку в Закарпатській, Волинській, Миколаївській, Рівненській, Хмельницькій, Чернівецькій, Чернігівській областях: в кожній менше ніж 1% загальної чисельності аспірантів. Такий розподіл аспірантів відповідає регіональному розподілу наукових організацій, в яких діють аспірантури.

У динаміці розвитку системи аспірантури в 2000—2005 роках в регіонах спостерігалися значні розбіжності. Так, в м. Києві чисельність аспірантів збільшилася на 35% при збільшенні кількості наукових установ, що мали аспірантуру, на 24%. Негативна динаміка також спостерігалася в Волинській (−20%), Чернігівській (−14%), Тернопільській (−1%) областях, але тут зменшення відбулося при стабілізації чисельності наукових установ, що мали аспірантуру. В усіх інших областях спостерігалася позитивна динаміка чисельності аспірантів. Особливо відрізнялася за темпами зростання Чернівецька область, тут чисельність аспірантів зростає в 2 рази при збільшенні на одиницю кількості наукових установ, які мали аспірантуру. І ще одна цікава закономірність: чим далі область розташована від столиці, тим більша кількість аспірантів навчається в одній науковій установі. Наприклад, якщо в м. Києві в 2005 р. середня чисельність аспірантів на одну наукову установу складала 52 особи, то в Івано-Франківській області — 192 особи, у Волинській — 125 осіб, Запорізькій — 60 осіб тощо. Це можна пояснити великою кількістю бажаючих підвищити наукову кваліфікацію (або великими труднощами з працевлаштуванням для молоді в цих областях) і невеликою кількістю наукових установ, що мають аспірантуру.

У 2005 році розподіл аспірантів за галузями наук був наступний. Найбільша кількість аспірантів навчалася в галузях

технічних наук (20% загальної чисельності), економічних (18,5%) та фізико-математичних (7%) наук. Найменша кількість аспірантів навчався в галузях фармацевтичних (0,3% загальної чисельності), геологічних (0,7%) і географічних (1%) наук та архітектури (0,4%).

У період 1991—2005 рр. велике зростання чисельності аспірантів відбулося в галузі політичних наук, і це закономірно. За радянської влади такої галузі не було, тому що в умовах однопартійної політичної системи та тоталітаризму вона не була потрібна. І тільки з отриманням незалежності в Україні в палітрі галузей наук з'явилися політичні науки, які розвивалися відносно швидкими темпами в зв'язку з необхідністю розбудови демократії. Приблизно за таких самих умов значного розвитку набула аспірантура в юридичних науках, тут за вказаний період кількість аспірантів зросла в 11,6 рази. Позитивна динаміка спостерігалася також в мистецтвознавстві (в 7 разів), в психологічних (в 5,9 рази), соціологічних (в 4,5 рази), економічних (в 4 рази), педагогічних (в 4 рази), ветеринарних (в 3,5 рази) науках. Зменшення чисельності відбулося лише в геологічних науках (–2 %) [5].

Відбулися позитивні зміни у справі захистів дисертацій. Якщо в 2000 році по закінченню аспірантури кандидатську дисертацію захищав кожний шостий аспірант, то в 2005 році — кожний п'ятий. Це свідчить про наявні тенденції інтенсифікації праці аспірантів під час навчання в аспірантурі та підвищення їх відповідальності.

Підготовка докторів наук в 2005 році здійснювалася 151 вищим навчальним закладом і 89 науково-дослідними інститутами різного відомчого підпорядкування та різних форм власності. У період 1991—2005 рр. кількість наукових закладів, що мали докторантуру, збільшилася у 2,6 рази (з 93 до 240), а чисельність докторантів — у 2,6 рази (з 0,5 до 1,2 тисяч) [5]. Ситуація з відом-

чою підпорядкованістю докторантур така: Міністерству освіти і науки було підпорядковано 39% всіх докторантур, Національній академії наук — 26%, Українській академії аграрних наук — 4%, Міністерству охорони здоров'я — 6%, Міністерству аграрної політики — 4%, Академії педагогічних наук та Академії медичних наук — по 3% [5].

Докторантури також, як і аспірантури, рівномірно розподілялися за типами закладів, при яких вони створені: при вищих навчальних закладах працювало 63% (151) докторантур, а при науково-дослідних інститутах — 37% (95) [5].

Діяльність докторантур за регіонами характеризується наступним чином. За даними 2005 року більшість докторантів набували найвищу наукову кваліфікацію в м. Києві — 44% всіх докторантів країни, в Харківській області — 14%, Донецькій — 5,4%, Дніпропетровській — 5,8%, Одеській — 6%, Львівській — 4,5 %, Луганській — 2,4%, Чернівецькій — 2%. В інших регіонах їх кількість обчислюється одиницями, хоча немає жодного регіону, де були б відсутні докторанти [5]. Динаміка зростання кількості докторантів у більшості регіонів позитивна.

Розподіл докторантів за галузями наук наступний. У 2005 році найбільша чисельність докторантів проходила підготовку в докторантурі в галузі технічних (19,7% всіх докторантів країни), економічних (15%), філологічних (8,3%), фізико-математичних (8,2%), педагогічних (10%), історичних (5,8%) наук. Найменша кількість докторантів була в архітектурі (0,3%), в фармацевтичних і хімічних (0,4%) та геологічних (1%) науках. У період 2000—2005 рр. в більшості галузей наук спостерігалася позитивна динаміка зростання чисельності докторів наук, але в сільськогосподарських науках відбулося зменшення кількості докторантів на 13%, в хімічних — на 60%, в фізико-математичних — на 22%, технічних — на 14% [5].

Змін в інтенсифікації захистів докторських дисертацій за вказаний період не

відбулося. Як в 2000 році, так і в 2005 році захистив дисертацію в рік закінчення докторантури кожний 9-й докторант [5].

Як і раніше, переважна більшість майбутніх наукових кадрів вищої кваліфікації навчалася за рахунок державного бюджету, але при цьому питома вага аспірантів, які не платять за своє навчання, щороку зменшується. Так, якщо в 1995 році за рахунок державного бюджету навчалася 96% аспірантів, то у 2005 році — вже 87,5% (26,13 тис. осіб), питома вага докторантів, які не платять за навчання, не змінилася і складала 94% (1,2 тис. осіб). Можливість оплатити навчання самостійно або за рахунок інших джерел знайшли у 2005 році 3,7 тис. аспірантів (або 12%) та 68 докторантів (або 5% усіх докторантів) [5].

Вікова структура аспірантів та докторантів має суттєві відмінності. Переважна більшість (83%) аспірантів має вік до 30 років, тоді як більшість докторантів (59%) вже старші за 40 років [5].

На сьогоднішній день в Україні функціонує чітко організована система державного регулювання розвитку наукового і науково-педагогічного потенціалу. За рядом параметрів вона прогресивніша у порівнянні з аналогічними системами розвинутих країн світу і має наступні позитивні особливості:

- ❖ кожен громадянин України може реалізувати своє конституційне право на наукову діяльність і здобути науковий ступінь зручним для себе шляхом, а саме шляхом навчання в аспірантурі та докторантурі з відривом та без відриву від основної своєї діяльності (очна та заочна форма навчання), а також шляхом здобування (форма самостійної підготовки кваліфікаційної наукової праці — дисертації), незалежно від етнічної належності, статі, сімейного стану, місця проживання, роботи тощо;
- ❖ сформовано галузь нормативно-правових документів, в рамках яких функціонує система підготовки та атестації наукових кадрів;

- ❖ по суті та організаційно систему підготовки наукових кадрів віднесено до сфери науково-технічної діяльності. Це зумовлено тим, що українським законодавством визначено, що «дисертація на здобуття наукового ступеню є кваліфікаційною науковою працею... Вона містить висунуті автором науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення... і свідчить про особистий внесок здобувача в науку» [6, с.4];

- ❖ існує чітко сформульована система вимог до здобувачів наукового ступеня (здача кандидатських іспитів, певна кількість опублікованих наукових праць у фахових виданнях, наявність монографій, участь у конференціях тощо), яка є мірилом визнання науковою спільнотою і державою їх наукових досягнень;

- ❖ працює широко розгалужена мережа спеціалізованих вчених рад для захисту кандидатських і докторських дисертацій в наукових, науково-технічних установах і вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації різних форм власності, причому на законодавчому рівні визначено рівноправність в атестаційному процесі юридичних осіб усіх форм власності, розмежування прав інтелектуальної власності;

- ❖ функціонує незалежний центральний орган виконавчої влади — Вища атестаційна комісія України (ВАК), яка реалізує державну політику щодо розвитку наукового і науково-педагогічного потенціалу країни.

Враховуючи цей позитив, здавалось би, система підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації має працювати злагоджено та високоефективно. Але глибокий системний аналіз виявив, що вона ще далека від досконалості.

В Україні існує розгалужена мережа організацій і підприємств, які в своїх статутах задекларували виконання до-

сліджень і розробок в різних галузях наук. За даними Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України станом на 1 липня 2004 р. їх кількість становила 16622 одиниць, з них 15982 — юридичні особи [7, с.17]. Але, як свідчать дані Держкомстату України, тільки 9% з них дійсно виконують наукові та науково-технічні роботи, їх кількість в 2005 р. становила 1515 одиниць [5].

В останні роки спостерігається стабілізація чисельності організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи. За період 2000—2005 рр. їх загальна кількість зросла всього на 1%. Особливе зростання помітне в академічному секторі науки (на 25%) за рахунок створення нових і розвитку галузевих державних академій, в той час як чисельність наукових організацій Національної академії наук України залишилася майже незмінною [5]. Вузівський сектор з точки зору збільшення кількості вузів, що виконують наукові та науково-технічні роботи, зріс на 7%, хоча і відзначився появою значної кількості недержавних вищих навчальних закладів приватної і колективної форми власності. А кількість наукових установ, підпорядкованих МОН України, котрі виконували наукові та науково-технічні роботи за період 2000—2005 рр., скоротилася на 4%. Галузевий сектор науки, який у роки трансформаційного періоду постійно скорочувався і перебував у глибокій кризі, за цей період скоротився ще на 6%. Зростання кількості організацій заводського сектору науки, які виконували наукові та науково-технічні роботи, за той же період також не відбулося. Це свідчить про те, що промислові підприємства самі не активізували свою науково-технічну діяльність [5]. Серед організацій вузівського сектору науки, які виконували наукові та науково-технічні роботи, переважали вузи, підпорядковані МОН України (85,4%) [5].

Проаналізуємо *систему підготовки кандидатів наук* через аспірантуру. У

період 2000—2005 рр. спостерігалось щорічне зростання кількості аспірантур як у науково-дослідних інститутах, так і у вузах країни, але темпи їх зростання у вищих навчальних закладах значно перевищували темпи зростання у науково-дослідних інститутах.

Викликає особливу стурбованість, що кількість вищих навчальних закладів, які мають аспірантуру (237 в 2005 р.), перевищувала кількість закладів вузівського сектору науки, які виконували наукові та науково-технічні роботи (172 в 2005 р.), майже на 37%. З цього факту випливає те, що майже третина з тих вузів, що мали аспірантуру, взагалі не виконували науково-дослідні та науково-технічні роботи [5]. Таким чином, аспіранти цих вузів не мали необхідної наукової та експериментальної бази для підготовки кандидатських дисертацій, від яких згідно з нормативними документами вимагається певний обсяг аналітичних досліджень і наукова новизна. Це призводить до того, що готуються компілятивні роботи без аналітичної і експериментальної частини, які не додають нових знань і не мають ніякої наукової цінності.

У 2005 р. 259 науково-дослідних інститутів мали аспірантуру. Середньорічна чисельність аспірантів (очної і заочної форми навчання та різних джерел фінансування) в одному науково-дослідному інституті становила 19 осіб, і це, як відомо з досвіду, прийнятна кількість. У той же час середньорічна чисельність аспірантів в одному вузі становила 105 осіб [5]. Безумовно, ці цифри неспівставні й викликають подив. У сьогоденних умовах державного фінансування вузівського сектору науки загальні витрати на функціонування такого масштабу аспірантури неможливі, бо, як свідчать дані Держкомстату України, джерелом фінансування 88,6% навчання всіх аспірантів є саме держбюджет [5].

Проаналізуємо стан справ з науковим керівництвом аспірантів. Порівняємо чисельність аспірантів з чисельністю

фахівців вищої кваліфікації (кандидатів і докторів наук, які виконують наукові та науково-технічні роботи і потенційно можуть бути науковими керівниками аспірантів) в різних секторах науки.

Так, в 2005 р. в академічному і галузевому секторах науки, де зосереджені в основному науково-дослідні інститути, виконували наукові та науково-технічні роботи 18371 фахівець вищої кваліфікації, а сумарна кількість аспірантів на кінець року становила 4969 осіб [5]. Можна зробити висновок, що майже кожний четвертий фахівець вищої кваліфікації, зайнятий дослідницькою роботою, був науковим керівником аспіранта. Виходячи з нашого досвіду, це нормально для ефективно функціонуючої науково-дослідної установи.

У 2004 р. у вузівському секторі науки виконували наукові та науково-технічні роботи 2638 фахівців вищої кваліфікації, а кількість аспірантів на кінець року в вузах становила 24897 осіб [5]. Тобто кожний фахівець вищої кваліфікації, який працював у вузі та виконував наукові та науково-технічні роботи, керував 9–10 аспірантами на рік. Але це не реально, бо не кожний фахівець вищої кваліфікації за нормами ВАК України має право бути науковим керівником аспіранта при підготовці ним кандидатської дисертації, до того ж плідно керувати такою кількістю аспірантів фізично неможливо. Цей факт ще раз доводить, що багато вузів, які не виконують наукові та науково-технічні роботи, активно займаються підготовкою кандидатів наук, а скільки захищається в таких вузах здобувачів наукового ступеня кандидата наук і підрахувати важко. Безумовно, в таких умовах сподівання на високу якість наукового та науково-педагогічного потенціалу, підготовленого в них, безпідставні.

Стан справ з підготовкою кандидатів наук за галузями наук наступний.

За даними, поданими в [5], було розраховано кількість аспірантів, яка припадала на одну організацію, що викону-

вала наукові та науково-технічні роботи, в кожній галузі наук. Як свідчать ці розрахунки, найбільша середня кількість аспірантів готувалася в одному інституті, що виконує наукові та науково-технічні роботи, в галузі економічних наук і складала 79 осіб, філологічних наук — 245, юридичних — 124, педагогічних наук — 62 особи. На перший погляд, це може бути пов'язано з пріоритетністю цих галузей наук в умовах переходу до ринкової економіки, необхідністю створення нової законодавчої бази незалежної держави, незадовільним станом освіти та необхідністю в цих умовах прискореного розвитку якісно нового наукового та науково-педагогічного потенціалу. Більш певно можна зробити висновки після аналізу забезпечення аспірантів цих галузей наук керівним науковим потенціалом [5].

Аналіз даних Держкомстату України свідчить, що в усіх вищеперелічених галузях наук потенційний науково-керівний потенціал (всі наявні доктори і кандидати наук, які працюють в організаціях, що виконували в 2005 р. наукові та науково-технічні роботи) занадто перегружений керівництвом аспірантів, навіть якщо припустити, що вони всі мають право на керівництво (хоча таке припущення занадто умовне). Особливо це спостерігається в галузях філологічних і юридичних наук (один фахівець вищої кваліфікації керував відповідно 8 та 11 аспірантами), економічних і педагогічних наук (6 аспірантами) тощо. Враховуючи попередні аналітичні висновки, це є ще одним доказом того, що ряд аспірантур цих галузей наук створені в організаціях, які не ведуть наукові дослідження і не забезпечені відповідним керівним науковим потенціалом [5].

Проаналізуємо *систему підготовки докторів наук* через докторантуру.

У 2005 р. в Україні 240 установ мали докторантуру, з них 89 науково-дослідних інститутів і 151 вищий навчаль-

ний заклад [5]. У період 2000—2005 рр. кількість докторантур в науково-дослідних інститутах зменшилася на 7%, а в системі вищої освіти щорічно зростала: створилося додатково 7—8 докторантур [5].

У 2005 р. середньорічна чисельність докторантів в одному науково-дослідному інституті (це в основному академічний і галузевий сектори науки) склала 2—3 особи. Досвід свідчить, що це норма для науково-дослідної установи. А середньорічна чисельність докторантів у вищих навчальних закладах була в 3 рази вища і становила 7 осіб. Враховуючи, що вузи, як правило, мають багатогалузевий профіль, можна вважати це припустимим.

Якщо співставити кількість виконаних наукових та науково-технічних робіт і кількість докторантів за галузями наук, то виявляється, що в 2005 р. найбільша кількість таких робіт належить галузі технічних (64,8% всіх виконаних робіт в країні) і сільськогосподарських (15,3%) наук, але підготовка докторів наук в цих галузях здійснюється у незрівнянно менших масштабах, ніж в інших [5]. Така ж картина спостерігається і в медичних науках. Але це питання підлягає вивченню на більш широкій інформаційній базі.

Наступні за кількістю виконаних наукових робіт — економічні, медичні, біологічні та фізико-математичні науки. Слід зауважити, що часто в мас-медіа зустрічаються висловлювання, що в Україні занадто багато готується докторів економічних наук, але, як бачимо, вони безпідставні. Підготовка докторів економічних наук через докторантуру відповідає обсягу виконаних наукових досліджень в економічній галузі наук, це саме стосується і фізико-математичних наук. А кількість атестованих докторів економічних наук — це вже інше питання.

Значна кількість докторантів у філологічних і педагогічних галузях наук не адекватна кількості виконаних науко-

вих робіт в цих галузях наук. Це свідчить про те, що в цих галузях наук існує значно більше наукових установ, які мають докторантуру, у порівнянні з кількістю тих, що дійсно виконують науково-дослідні роботи і звітують про їх виконання перед органами державної статистики.

Таким чином, поряд з позитивними характеристиками функціонування і динаміки розвитку системи підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних кадрів в Україні є обставини, які ми вважаємо найбільш небезпечними в сучасній системі підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів. Вони наступні:

- ❖ функціонування значної кількості аспірантур і докторантур з різних, особливо з пріоритетних для розвитку української держави, галузей наук в наукових, науково-технічних і вищих навчальних закладах, які не виконують наукові та науково-технічні роботи і не звітують органам державної статистики за їх виконання;
- ❖ існування аспірантур, докторантур і спеціалізованих вчених рад по захисту кандидатських і докторських дисертацій в організаціях, які в достатній мірі не забезпечені науковим керівним і консультативним потенціалом.

Це загрожує розвитку науки та якісного наукового і науково-педагогічного потенціалу для становлення в Україні суспільства, заснованого на знаннях, та інтеграції у світове наукове співтовариство. Враховуючи стратегічну роль системи підготовки наукових і науково-технічних кадрів у розвитку людського капіталу в Україні, вказані проблеми потребують свого першочергового вирішення на законодавчому, нормативному і етичному рівнях. Державна політика в галузі підвищення кваліфікації наукових працівників має бути спрямована також на збільшення інвестицій в людський капітал, забезпечення ефективних технологій стимулювання

здобуття вищої наукової кваліфікації. повідального підходу і настійливої політичної волі. Вирішення цих завдань потребує від-

1. *Knowledge for Development. World Development Report 1998/99.*— Washington (DC); Oxford, 1999.— P.19.
2. *Encyclopedia of New Economy* (<http://www.wired.com/reprints/encyclopedia.html>).
3. *Таранов И.Е.* Несколько положений о роли образования и науки в современном обществе и государстве. Состояние дел в Украине // Университеты.— 2001. — № 3.— С.8.
4. *Miklethwait I., Wooldridge A.* A Future Perfect. The Essentials of Globalization. — N.Y., 2000.
5. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні.* Стат. зб. — К.: Держкомстат України, 2005.
6. *Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань,* п.11 // Бюл. ВАК України. — 1997. — № 3.
7. *Показники Єдиного державного реєстру підприємств і організацій:* Стат. бюл. станом на 1 липня 2004 р. — К.: Держкомстат України, 2004.

Одержано 27.07.2006

Л.С. Лобанова

Анализ современной системы подготовки научных и научно-педагогических кадров высшей квалификации в Украине

Проанализирована подготовка кандидатов и докторов наук через аспирантуру и докторантуру, показаны ее состояние и динамика в 1991—2005 гг., позитивы и негативы.